

УДК 811.11(045)

ВИТОКИ ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ: СОЦІОЛІНГВАЛЬНІ АСПЕКТИ

О.М. Білоус,

*Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Вінниченка,
м. Кіровоград*

У статті розглядаються шляхи поновлення політичної лексики німецької мови. Фокусується увага на запозиченнях та семантичних зсувах у корелюючі мовах.

Ключові слова: *лексика, поновлення, неологізми, переклад, німецька, українська мови.*

В останні десятиріччя відбуваються кількісні та якісні зміни внаслідок впливу мовних і позамовних чинників. До *мовних чинників належать*, насамперед, розширення можливостей точнішого відображення об'єктивної реальності, прагнення до подолання номінативної недостатності та до уніфікації мовних засобів, прагнення носіїв мови поповнити, поглибити й розширити уявлення про предмет або явище, деталізувати поняття, ознаки завдяки розмежуванню смислових і функціональних відтінків. Варто зазначити сучасну тенденцію до зміни розчленованого найменування нерозчленованим, яка активно підтримується прагненням до створення інтернаціональних термінів. Наприклад, *der Manager*, замість „*kaufmännischer Leiter*“ [2, с. 5].

Створення нових слів зумовлене потребою суспільства розкрити нові поняття, які виникають у результаті розвитку науки, техніки, культури, тобто екстралінгвістичних чинників. Аналіз неологізмів та спостереження за інноваційними процесами свідчать, що кількісні зміни в словниковому складі спричинили і якісні зміни в шляхах, способах і засобах збагачення, які зумовлені власне лінгвістичними чинниками розвитку лексичного складу мови [1, с. 21].

Окрім зазначених вище лінгвістичних, виникнення сучасних неологізмів зумовлене *екстралінгвістичними чинниками*. Зокрема:

політико–економічні зміни (акцент робиться на тому, що саме відбувається у період політико–економічних змін у лексичних інноваціях і який вигляд має загальна характеристика цього відображення у мовах). Нова лексика, яка співвідноситься з політичним та економічним життям, становить найбільшу соціофункціональну групу інновацій останніх десятиліть.

Отже, сучасний етап розвитку людства характеризується безпрецедентним зростанням і розширенням суспільно–політичних, економічних, наукових і культурних зв'язків між народами, а це сприяє значному збільшенню обсягу інформації і зростанню темпів міжнародного обміну нею завдяки перекладу, що й становить **актуальність** нашого дослідження [3; 4; 5; 6]. Останнім часом все частіше з'являються нові поняття в таких важливих сферах життя, як політика, інформаційні технології, економіка тощо. Нові поняття потребують термінів та дефініцій, що зумовлює виникнення великої кількості слів–неологізмів, які позначають нові та актуальні явища [7, с.357]. **Об'єктом** дослідження виступають неологізми німецької мови, пов'язані з концептом «Вибори». **Предметом** є різновиди неологізмів і проблеми їхнього перекладу (на матеріалі нової лексики, що з'явилася під час

виборів у німецькій мові). **Завданням** слугує аналіз виникнення та перекладу неологізмів на матеріалі німецьких періодичних видань.

На відміну від оказіональних утворень, неологізми використовуються в мовному узусі, але вважаються мовцями новими словами та мають відповідне стилістичне маркування.

Неологізм (від гр. *neos* – новий і *logos* – слово, поняття) – слово або мовний зворот, створені для позначення нового предмета чи вираження нового поняття. Кожне нове слово, що постає у мові, спочатку являє собою неологізм, а набувши широкого вжитку, входить в активний словниковий склад мови, перестає бути неологізмом. Отже, неологізм – категорія історична. Крім *неологізмів загально мовних*, виділяються *неологізми індивідуальні*, створені авторами окремих літературних творів з певною стилістичною метою. Це *неологізми стилістичні*, вони не входять до словникового складу мови, залишаючись у більшості випадків належністю окремого твору певного автора. Наприклад, *грононосна лавина, спів огнекрилий* (М. Рильський) [8, с.151].

Оказіоналізм – слово, утворення за непродуктивною моделлю, яка вживана лише в умовах певного контексту. Наприклад, «... *повним ходом іде маршалізація країн, що потрапили в маршалівку*» [8, с.165]. Часто оказіоналізм з'являється в мові як засіб мовної гри, жарту, каламбура: рос. *клеветон* (у Н.С. Лескова – результат каламбурного поєднання російських слів *клевета* та *фельетон*), рос. *первопечатник* (слово створене І. Ільфом та Є. Петровим навмисним спотворенням слова *первопечатник*).

Неологізми виникають для номінації певних предметів та концептів, наприклад, у сферах техніки, науки, політики або з метою *експресії* чи *персуасії* повідомлення (– *persuasiv* – з метою будь-кого переконати), насамперед, у рекламних текстах" [7, с.463]. Вони можуть утворюватися на ґрунті німецької мови або проникати в неї як запозичені слова.

До першої групи відносять семантичні неологізми (німецькі слова, які отримують нові значення, тобто неосемантизми) та німецькі кальковані лексичні одиниці.

Головна особливість лексики полягає у тому, що вона спрямована безпосередньо на екстралінгвістичну дійсність і реагує на все, що пов'язано з реаліями. У лексичному складі мови віддзеркалюються всі наші уявлення про будь-які явища екстралінгвістичної дійсності. В. Жайворонок указує на те, що семантична *деривація* (творення похідних слів від слова-основи) спочатку відбувається в індивідуальному вживанні, а вже потім найбільш "вдалі" утворення потрапляють до мовного узусу, оскільки вони стають *рекурентні* (здатні відтворюватися поза межами первісного контексту), потім функціонують як *оказіоналізми* і лише після цього входять у загальні мовні зв'язки, стають мовними фактами, а потім і фактами лексичної системи [1, с.23].

Як зазначається, при перекладі буває важко знайти відповідні слова в іншій мові тому, що соціокультурні та історичні умови життя народу, мовою якого здійснюється переклад, не потребували певного слова [8, с.118]. Це стосується, передусім, перекладу неологізмів.

Неологізми з мови оригіналу /МО/ можна передати мовою перекладу /МП/:

– **калькою**: семантичні запозичення або кальки є передачею автохтонними мовними засобами внутрішньої форми іншомовного слова або словосполучення, з урахуванням їхньої морфологічної структури, наприклад: англ. *Sales-Manager*, нім. *Verkaufsleiter*, укр. *менеджер з продажу*;

– **напівкалькою**: англ. *Full time Job*, нім. *Ganztagsarbeit*, укр. *робота на повний робочий день*;

– **транслітерацією**: англ. *Reality-Show*, нім. *Reality-Show*, укр. *реаліті-шоу*;

– **описово**: нім. *das Wahlspiel* – *гра, що нагадує процес голосування, коли вже вказано, за кого потрібно голосувати*.

Труднощі перекладу прагматичного значення слова часто зумовлені відсутністю прагматичного аспекту в словниковому визначенні, зокрема в словниках нових слів. Прагматичні компоненти значення слова кодують у загальноживані характеристики контексту слова в його постійному вживанні, у той час, як значення нового слова вносить незвичність та свіжість у контекст його вживання.

Неологізмові притаманна багатогранна прагматика, оскільки на етапі породження нового слова його семантика супроводжується прагматичними параметрами його первинного контексту. Крім зазначених компонентів, прагматика нових слів кодує індивідуальний намір мовця, а також ефект "несподіваності" та "здивування". Компонент "несподіваності" пов'язаний з прагматикою мовця, у той час, як компонент "здивування" спрямований на слухача, який виражає реакцію на новоутворення. Перед перекладачем стоїть проблема передачі цих компонентів. Вибираючи еквіваленти, йому слід ураховувати прагматичні особливості адресата, його професійний статус, вік, стать, етнічну належність, емоційне ставлення до висловлювання тощо.

Процес перекладу прагматичного значення лексичних новоутворень передбачає взаємодію трьох типів компонента значення слова, який охоплює прагматичний компонент адресанта, адресата та перекладача. Прагматичного ефекту можна досягнути за умови взаємодії зазначених типів прагматичного значення.

Вагомий вплив на адекватну передачу прагматичного значення неологізму має особистість перекладача, його фаховий рівень, вікові характеристики тощо. Адекватній передачі прагматичного змісту сприяють фонові знання, які містять інформацію про культурний контекст та етномовний код мовця [9, с.235].

Розглянемо дещо детальніше переклад неологізмів, пов'язаних з концептом «Вибори».

Період 2004–2006 рр. можна назвати роками виборів, які відбулися в Україні (президентські, парламентські), Німеччині (парламентські), Італії (парламентські), Білорусі (президентські), США (вибори до конгресу) тощо. Така визначна подія, як вибори, не може не залишити відбиток: відбуваються зміни в політиці, у житті народу. Будь-які події, явища відображаються на лексичному складі мови. Вибори зазвичай поділяються на такі етапи: *передвиборча кампанія* (утворення нових партій, блоків, підготовка до виборів, агітація), *власне вибори* (процес проходження, порушення тощо) та *результати виборів* (нові імена, політичні зміни). Отже, наше дослідження нових лексичних одиниць матиме також таку структуру. На жаль, неможливо в рамках статті охопити аналіз усіх неологізмів та запропонувати контекст їхнього вжитку. Щодо аналізу конкретної лексичної одиниці, то він буде здійснюватись етимологічним і зіставним методами за наступною схемою: 1) різновид неологізму; 2) спосіб утворення; 3) розбір складових, можливі варіанти перекладу.

Слова *das Fernsehduell, die Wahlkampfhilfe, die Wahltechnologie* належать до новоутворень. Способом утворення цих іменників є словоскладання (аббревіація): *das Fernsehen* (телебачення) + *das Duell* (дуель); *der Wahlkampf* (передвиборча боротьба) + *die Hilfe* (допомога, підтримка); *die Wahl* (вибори) + *die Technologie* (технологія); *die Wahlleitung* - *die Wahl* (вибори) + *die Leitung* (керівництво, управління, керівний орган). Варіантами перекладу цих неологізмів слугують кальки та напівкальки: *das Fernsehduell* – *телевізійна дуель*; *die Wahlkampfhilfe* – *підтримка в передвиборчій боротьбі*; *die Wahltechnologie* – *технологія виборів (виборча технологія)*; *die Wahlleitung* – *центральна виборча комісія (ЦВК), die „Rosenrevolution“ in Georgien* – *«Трояндова революція» у Грузії; die „Orangefarbene Revolution“ in der Ukraine* – *«Помаранчева революція в Україні; die „Tulpenrevolution“ in Kirgisien* – *«Тюльпанова революція» в Киргизії, наприклад:*

– *Das Fernsehduell zwischen den Präsidentschaftskandidaten hat Verdacht in der Ukraine erregt.* - *До телевізійної дуелі в Україні між кандидатами на посаду президента поставилися з підозрою.*

– Juschtschenko kündigte in einem Interview mit der russischen Zeitung "Iswestija" an, ...die russische **Wahlkampfhilfe** für seinen Gegenkandidaten werde allerdings weiter eine Belastung bleiben: "Das ist eine ernsthafte Wunde für Millionen von Ukrainern." Es werde mehr als einen Monat dauern, um das Verhältnis zu reparieren. Ющенко повідомив в інтерв'ю російській газеті «Ізвестія», ...що **підтримка** з боку Росії у **передвиборчій боротьбі** його опонента й надалі залишатиметься тягарем у стосунках: "Це серйозна рана для мільйонів українців". І потрібно буде більше місяця, щоб налагодити стосунки.

– ...Der Sieger in den Fernsehduellen hat immer auch die Präsidentenwahl gewonnen. Manchmal — wie zum Beispiel 2000 — kann man nicht sagen, wer der Gewinner ist. **Wahltechnologie** in den USA — zwei plus zwei macht fünf. Das Ergebnis der US-Präsidentenwahl 2000 ist bis heute umstritten. — Переможець телевізійних дуелей також перемагав завжди і на президентських виборах. Але іноді, як це було 2000 року, важко назвати переможця. Технологією виборів у США є: два + два = n 'ять. Результати ж президентських виборів 2000 року в США ще й досі залишаються спірними.

– Nach Auszählung von rund 99 Prozent der Wahlzettel erhielt Juschtschenko 52,2 Prozent, teilte **die zentrale Wahlleitung** in Kiew mit. – Як повідомила центральна виборча комісія в Києві після перерахунку 99 процентів виборчих бюлетенів, Ющенко отримав 52,2 відсотка голосів.

– Russische Medien verglichen die Ereignisse in Kirgisien mit politischen Entwicklungen in anderen ehemaligen Sowjetstaaten: Nach der "Rosenrevolution" in

Georgien Ende 2003 und der "Orangefarbenen Revolution" in der Ukraine Ende vergangenen Jahres habe in Kirgisien die "Tulpenrevolution" begonnen. – Російські ЗМІ прирівняли події в Киргизії до політичного розвитку інших країн колишнього СРСР: після «Трояндової революції» у Грузії кінця 2003 року й «Помаранчевої революції» в Україні кінця минулого року почалася «Тюльпанова революція» у Киргизії.

До аналогічного роду новоутворень належать також: *der Kampagnenschmied* – *die Kampagne* (кампанія, у значенні передвиборча) + *der Schmied* (коваль) – організатор передвиборчої кампанії; *die Kanzlererhaltungspartei* – *der Kanzler* (канцлер) + *die Erhaltung* (у цьому разі підтримка, утримання) + *die Partei* (партія) – проканцлерська партія (партія підтримки канцлера); *die Nichtwählerpartei* – *nicht* + *die Wähler* (виборці) + *die Partei* (партія) – партія, яку не підтримують виборці; *der Präsidentschaftskandidat* – *die Präsidentschaft* (президентство) + *der Kandidat* (кандидат) – кандидат на президентство (у президенту); *das Wahlleistungsentgelt* – *die Wahlen* (вибори) + *das Leistungsentgelt* (спільна оплата) – спільне фінансування виборів; *die Wahlkampfmail* – *der Wahlkampf* (передвиборча боротьба) + *mail* (електронна пошта – пошта передвиборчої боротьби); *das Wahlbündnis* – *das Bündnis* (союз) + *die Wahlen* (вибори) – виборчий союз; *die Wohlfühlkoalition* – *die Koalition* (коаліція) + *sich wohl fühlen* (добре себе почувати) – успішна коаліція; *der Wählerwillen* – *der Willen* (воля) + *die Wähler* (виборці) – волевиявлення виборців; *die Wahlveranstaltung* – організація (проведення) виборів; *die Wahlbeobachterorganisation (ENEMO)* – організація спостерігачів за виборами; *das Schnellwahlverfahren* – швидкий перебіг виборів; *die Klageangekündigung gegen die Wahl* – повідомлення про скарги щодо виборів; *die Neuwahl* – перевибори; *die Oppositionsbewegung* – опозиційний рух; *der Oppositionschef* – лідер опозиції; *die Wahlfälschungsmaschine* – механізм фальсифікації виборів; *die Präsidentenstichwahl* – повторні президентські вибори; *die Wahlleiterkündigungsausspruchslegitimationsrichtlinie* – директива щодо визнання законності рішень голови виборчої комісії; *der Wahlsieger* – переможець виборів (від *der Wahlsieg* – перемога на виборах); *der Wahlverlierer* – той, хто зазнав поразки на виборах.

Слова *der Power-Wahlkampf* та *der Pole-Position-Politiker* утворені словоскладанням за американською "слово-ланцюжок" моделлю словотвору. За класифікацією неологізмів – це семантичні неологізми. Іменники складаються із

англійських та німецьких слів: *power* – (1) сила, міць; (2) потужність; (3) продуктивність; (10) дієдатність [10, с.151], *der Wahlkampf* – передвиборча боротьба; *pole* – (10) полюс; (11) цілкова протилежність [10, 139], *position/die Position* – позиція, *der Politiker* – політик. Ці "слова-ланцюжки" можна перекладати залежно від контексту *der Power-Wahlkampf* або як *ефективна передвиборча боротьба*, або ж як *продуктивна (потужна, дієдатна)*, а *der Pole-Position-Politiker* як *провідний політик (політик, який має популярність серед виборців)*, або ж як *політик з цілковито протилежним поглядом*, наприклад: *...Aber sind so Wahlen zu gewinnen? Zurzeit sieht es nicht so aus. Auch wenn Haider's Berater bemüht einen Power-Wahlkampf inszenieren und ihn als Pole-Position-Politiker verkaufen wollen, die Wirklichkeit sieht anders aus...— ...Та хіба ж так можна перемогти на виборах? На сьогодні це має зовсім інший вигляд. І якщо навіть радник Хайдера намагається обставити це як ефективну виборчу боротьбу, а його самого виставити як політика з цілковито протилежним поглядом, то насправді це має зовсім інший вигляд.*

До вищевказаної моделі словотвору належать наступні новоутворення:

1) *die Recall-Kampagne* – *recall* (відкликати) + *die Kampagne* (кампанія, у значенні передвиборча): *Der republikanische Kongressabgeordnete Darrell Issa, der die Abwahlinitiative gegen den amtierenden Gouverneur Gray Davis ins Leben rief, zog seine Kandidatur am Donnerstag überraschend zurück. Er hatte die Recall-Kampagne mit über 1,7 Millionen Dollar aus der eigenen Tasche unterstützt.* – Денумат конгресу від республіканської партії Даррелл Ісса, який ініціював кампанію щодо необрання чинного губернатора Грея Девіса на новий строк, несподівано зняв у вівторок свою кандидатуру. На підтримку цієї гучної передвиборчої кампанії він виклав із власної кишені понад 1,7 мільйона доларів. Отже, згідно з контекстом *die Recall-Kampagne* доречно буде перекласти, як *гучна передвиборча кампанія*;

2) *das Reggae-Bündnis* – *das Bündnis* (союз) + *Reggae* – (ім'я зменш. Реджі): *Die Möglichkeit einer so genannten "Jamaika-Koalition" aus Union, FDP und Grünen findet in Teilen von CDU und FDP Anklang. Während sich die Grünen-Spitze ziert, warnt Bayerns Innenminister Günther Beckstein vor dem Reggae-Bündnis.* – Можливість створення так званої «Ямайка—коаліції» із Союзу, ВПЕ і партії Зелених знаходить підтримку серед членів ХДС та ВПЕ. У той час, як верхівка Зелених вагається, міністр внутрішніх справ Баварії Гюнтер Бекштайн застерігає щодо Реджі-союзу. *Das Reggae-Bündnis* – Реджі-союз (назва союзу (коаліції) і тих, хто до нього входить);

3) *das Wahllokal-Hopping* – *das Wahllokal* (виборча дільниця) + англ. *Hopping* (стрибання, скакання, метушня). Значення іменника *das Wahllokal-Hopping* може бути таким: 1) плутанина з виборчими дільницями; 2) біганина по виборчих дільницях: *Eine Nummer muss er nicht ziehen. Dafür warten. Vor ihm wollen ein gutes Dutzend Wahlberechtigte ihre Stimme abgeben. Wahllokal-Hopping. Endlich an der Reihe, wird ihm beschieden, dass er in der Kindertagesstätte wohl falsch ist. Die nehmen nur bis Hausnummer 27. Er wohnt in der 28...— Нічого тут не вдієш. Залишається чекати. Попереду нього більше десятка виборців, охочих віддати свої голоси. Плутанина із виборчими дільницям. Ось і черга підійшла, йому повідомляють, що він помилився. Голосування на дільниці в дитсадку закінчується будинком № 27. Він же мешкає у 28-му;*

4) *der OSZE-Wahlbeobachter* – аббревіатура організації *OSZE* – *Organisation für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa* (ОБСЄ – Організація з питань безпеки та співробітництва в Європі) + *der Wahlbeobachter* (спостерігач на виборах): *Nach Ansicht der OSZE-Wahlbeobachter ist die Wahl wesentlich fairer abgelaufen als frühere Wahlrunden. "Ich bin glücklich, erklären zu können, dass die ukrainische Wahl den Standards der OSZE wesentlich näher gekommen ist", sagte der Chef der OSZE-Mission, Bruce George.* – За оцінкою спостерігачів від ОБСЄ вибори пройшли набагато прозоріше порівняно з попередніми виборчими турами. «Я з радістю можу констатувати, що вибори в Україні суттєво наблизилися до стандартів ОБСЄ», – заявив голова цієї місії Брюс Жорж.

Іменник *der Kandidator* утворено від іменника *der Kandidat* (кандидат) за допомогою суфікса — *OG*. Іменник створений для гри слів: *Terminator – Kandidator – Gouvernator*, оскільки йдеться про вибори губернатора в Каліфорнії, одним із кандидатів на цю посаду був Арнольд Шварценегер. Переклад здійснено через транслітерацію: *In der Erhebung der "Los Angeles Times " sprachen sich 35 Prozent der wahrscheinlichen Wähler für den derzeitigen stellvertretenden Gouverneur aus, nur 22 Prozent votierten für einen neuen «Kandidator».* –*За повідомленням газети «Лос Анжелес Таймс», 35 відсотків виборців вірогідно віддадуть свої голоси за виконуючого на цей час обов'язки губернатора, лише 22 відсотки за нового «кандидатора».*

Отже, труднощі перекладу неологізмів полягають у наступному: при перекладі буває важко знайти відповідні слова в іншій мові, тому що, як зазначалося вище, соціокультурні та історичні умови життя народу, мовою якого здійснюється переклад, не потребували певних слів. Труднощі виникають у перекладача, якщо він не володіє англійською мовою, адже переважна більшість сучасних новоутворень як, наприклад, «слова–ланцюжки», містять англійські мовні одиниці. Із проаналізованих нами новоутворень 58% неологізмів перекладаються кальками, 26% – напівкальками, 12% – описово і 4% – способом транслітерації.

ИСТОКИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ: СОЦИОЛИНГВАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ

А.Н. Белоус

В статье рассматриваются способы обновления политической лексики немецкого языка. Фокусируется внимание на заимствованиях и семантических сдвигах в коррелирующих языках.

Ключевые слова: лексика, обновление, неологизмы, перевод, неметкий, украинский язык

SOURCES OF POLITICAL VOCABULARY: SOCIOLINGUAL ASPECTS

О.М. Bilous

The article touches upon the ways of enriching the political vocabulary in the German language. Attention is drawn to the borrowings and semantic shifts in the correlating languages.

Key words: vocabulary, enriching, neologisms, translation, German–Ukrainian

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Б'ялик В.Д. Абревіація як засіб утворення неологізмів / В.Д. Б'ялик, О.В. Візнюк // Актуальні проблеми романо–германської філології в Україні та Болонський процес: Матеріали Міжнарод. наук. конфер. (24–25 листопада 2004 р.). – Чернівці: Рута, 2004. – С. 21 – 23.
2. Слаба О.В. Англоамериканізми в лексико–семантичній системі сучасної німецької мови (на матеріалі галузевої лексики з економіки): автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київськ. нац. лінгв. ун–т. – К., 2003. – 19 с.
3. Савицкий И.П. Неологизмы второго порядка в современном немецком языке / И.П.Савицкий. – Калинин, 1984. – 325 с.
4. Зацний Ю.А. Неологизми англійської мови 80–90 років ХХ століття / Ю.А. Зацний. – Запоріжжя: РА «Тандем– У», 1997. – 396 с.
5. Петренко А.Д. Новейшие иностранные заимствования в немецком языке Германии / Социофонетическая вариативность современного немецкого языка в Германии / А.Д. Петренко. – К.: Рідна мова, 1998. – 254 с.
6. Зацний Ю.А. Мова і суспільство: Збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Ю.А. Зацний, Т.О. Пахомова. – Запоріжжя: ЗДУ, 2001. – 243 с.
7. Огуй О.Д. Лексикологія німецької мови. Lexikologie der deutschen Sprache: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О.Д. Огуй. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 416 с.
8. Вежицкая А. Семантические универсали и описание языков / А. Вежицкая. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 178 с.
9. Поведа Т.П. Переклад прагматичного значення неологізму // Актуальні проблеми романо–германської філології в Україні та Болонський процес: матеріали Міжнарод. наук. конфер. (24–25 листопада 2004р.) / Т.П. Поведа. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 235–236.
10. Англо–український словник: у 2 т. / Склад М.І.Балла. – К.: Освіта, 1996. – Т. 2. – 712 с.

Надійшла до редакції 8 листопада 2010 р.